

KODÁLY ZOLTÁN GYERMEKKORI
NEVELÉSTÖRTÉNETE ÉS EGYHÁZI KÓRUSMŰVEI
ÖSSZEFÜGGÉSEINEK VIZSGÁLATA

**Kodály gyerekkori neveltetése
és kapcsolata az egyházi zenével**

Kodály Zoltán édesapja, Kodály Frigyes 13 gyermekes családból származott, Szenvedélyes amatőr hegedűs és kamarazene játékos volt. A győri Bencés Gimnáziumban érettségizett jelesen 1870-ben. A bencés atyáktól nem csak tudományt, de igazi jellemnevelést is kapott, amiért örökké hálás volt. A családban két orsolyita rendi szerzetesnővér is volt, akikről Kodály így emlékezett: *„sokáig nem jutott eszembe, hogy két apáca nagynéném naponta imádkozik értem, hogy megmaradjak a hitemben”*.

Édesanyja, Jaloveczky Paulina, Jaloveczki Ferenc lengyel eredetű kecskeméti fogadós leánya, hat- gyermekes családból származott, és édesapja, Zongorázott leánykorában énekelni is tanult. Hegedűs férjével rendszeresen muzsikált. Műsorukon klasszikus szonáták is szerepeltek.

Kodály Frigyes 1853–1926

Jaloveczky Paulina 1857–1935

A szülők nagy gondot fordítottak a három gyermek nevelésére. Kodály Emíliát (Zoltán nővérét) Szobon a Vincés nővérek iskolájába járatták. Az otthoni légkörben természetesen volt jelen a hit és a zene. *„Egy nyári alkonyatkor, amikor szobánkon vörös és aranszínű fény ömlött el, szüleim egy darabot játszottak. Három vagy négy éves lehettem, s a zongora lábánál hevertem a padlón. Akkor ért az első és legmélyebb zenei benyomás. Később megtudtam, hogy Mozart F-dúr hegedűszonátája volt a kompozíció.”* A Kodály család otthonában nemcsak Mozart, Haydn, Beethoven, Schubert és Mendelssohn kamaraműveinek hangjai adtak igazi, nemes szellemi táplálékot a gyermek Zoltánnak.

1892 májusában a Kodály család Nagyszombatba költözött, ahol Kodály az érseki főgimnázium növendéke lett. Ez a gimnázium olyan lelkeséget árasztott, mely a növendékek egész életére óriási hatást gyakorolt. Legkedvesebb tanára, a hittanára Toldy Béla volt. Példája egész életére szóló, kitörölhetetlen nyomot hagyott benne. Mély hittel, felkészültséggel, az őszegyház szellemében oktatott, s a hittanon kívül éneket tanított, és zenekart is vezetett. Kodály maga így nyilatkozott róla: *„Csodálatos ember volt! Hogy ilyen a hitem, részben neki is köszönhetem.”* Itt az iskolában örök érvényű igazságok alakítják ki látásmódját, az évezredekett átfogó görög-latin klasszikus gondolkodás, és a keresztény, krisztusi gondolkodás. Ezek egymásba fonódva alakították ki a cáfolhatatlan gondolkodás alapját, a hit tudatos megvallását és a magyar haza tudatos szolgálatát – vallja később, amikor ezt ajánlja a Győri Bencés Gimnázium tanulóinak: *„tegyétek magatokéivá tanáraitok időt álló tanítását, a magyar ezer évet. Enélkül nincs magyar nevelés.”*

Kodály kezdettől fogva részt vett az énekkarban, s vasárnaponként mint fiúénekes énekelt a Székesegyházban. Toldy Béla a fiatal Kodályt nemcsak mint hegedűst, majd csellistát foglalkoztatta a zenekarban, hanem kompozíciós kísérleteiben is bátorította. Kodály leginkább a komponálással szeretett foglalkozni. Zenei téren önmaga nevelője volt. 10 éves korában kezdett hegedülni, közben néhány zongoraórát kapott egy ronkától. Iskolatársaival vonósnégyesezni akart, de mivel nem volt csellistájuk, gyorsan megtanult csellózni is: egyszerűen egy gordonkaiskolából megtanulta a gyakorlatokat. Majd hangszert cserélt: átadja egy társának a csellót, és ő folytatta a brácsával.

Véletlenül ismerkedett meg Bach zenéjével. Egy özvegyasszony kottákat adott el a városban. Itt bukkant rá Kodály a Wohltemperiertes Klavier két kötetére, amit azonnal megvett, majd – féléves zongorázás után – végigjátszotta a 48 prelúdiumot és fű-

gát. Néhány Beethoven-szonátát hallás után kotta nélkül tanul meg, egy billentyű leütése nélkül. De legnagyobb öröme a székesegyház gazdag kottatárában való bújárkodás volt. „Nagyszombatban új élmény forrásra leltem az egyházi zenében a székesegyházban még megvoltak egy valamikor virágzó zenei élet nyomai” „Még számos kiadatlan kézíratos más volt partitúrát találtunk... Köztük volt Beethoven C dúr miséje is ez a jól írt másolat volt az első Beethoven partitúra amelyet tanulmányoztam” (1930-ban ezt vezényli Budapesten.) Aztán kezébe került Liszt Esztergomi miséje. Ez volt a másik kedvenc tanulmánya. Ebben az időben szerzeményeit, miséjét s egy nyitányát előadhatja Toldy Béla, a gimnázium paptanára. Kodály szeretett ministrálni. Számára mély meggyőződés volt a liturgiában való teljes részvétel, egy olyan eszköz, amelynek révén az oltár közelében lelkesége egyre mélyülhetett. Hamar megtanult orgonálni is, s a diák-misék orgonistája lett. Tanulmányait jeles érettségivel fejezte be, majd a Zeneakadémiára és a Bölcsészettudományi Kar magyar-német szakára is jelentkezett. Felvételt nyert a budapesti Eötvös-kollégiumba is.

Az egyházi népelemek hatása

Kodály zeneszerzői tevékenységére

Kodály több kórusművének ihletője a katolikus népének volt. A Hozsanna kottás népénekeskönyv 2. 44. 87. 294/A 294/B. énekeit dolgozta át kórusművekké.

Harmatozzatok égi magasok	Harmatozzatok
Fényességén e mai napnak	Vízkereszt
Ah, hol vagy magyarok	Ének Szent István királyhoz
Ó jöjj, ó jöjj el	Adventi ének
Föltámadt Krisztus e napon	Sík Sándor Tedeuma

A Harmatozzatok című kórusművet egynemű-és vegyeskarra is feldolgozta. A Vízkereszt egynemű karra íródott. Az Ének Szent István királyhoz kórusmű hat féle változatban is megjelent: a) Egyszólamú orgonakíséretes, b) férfikari c) női kari d) nagy vegyeskari, e) fiú-vegyeskari és f) kisebb vegyeskari feldolgozásban is. Az Adventi ének egy francia misekönyvben lekottázott dallamra épül.

A zsoltárok feldolgozása kórusra

50. zsoltár 1–6. vers	Miserere
55. zsoltár	Psalmus Hungaricus op. 13
150. genfi zsoltár	A 150. genfi zsoltár
124. genfi zsoltár	Az Izrael ezt nyilván mondhatja
33. genfi zsoltár	Nosza, ti istenfélő hívek
126. genfi zsoltár	Mikor a fogságból Isten
121. genfi zsoltár	A 121. genfi zsoltár
50. genfi zsoltár	Az 50. genfi zsoltár
114. genfi zsoltár	A 114. genfi zsoltár

A kereszténység körében a zsoltárkultusz kezdete a 4. századra tehető. Szent Ágoston (Aurelius Augustinus) is a zsoltárokat ajánlotta liturgikus használatra, mondván: „Az tud igazán Istenről énekelni, akit maga Isten tanított meg rá.” A zsoltárokat tehát elsősorban azért tartották különösen nagy becsben, mert ezek az énekek magából a Szentírásból származtak. Így a középkorban is mindvégig a zsoltároskönyv volt a fő énekeskönyv. Kálvin már 1536-tól tervezte Genfben az anyanyelvű éneklés bevezetését. Munkatársait buzdítva, 1562-re létrehozta a Genfi Zsoltároskönyvet.

Kodály elsőként az 50. zsoltár 1-6 versét zenésítette meg, amely a Kodály vegyeskari kötetben nem jelent meg. Ez a kórusmű a kettős kórusra írt **Miserere**. Kodály eredetileg több tételre osztva az egész zsoltárszöveget meg szeretne volna komponálni, a 2. és 3. tétel azonban töredék maradt. Az 1. tétel, a Miserere 1903. szeptember 10. előtt keletkezett.

A genfi zsoltárok közül Kodály hetet dolgozott fel. A Bicinia Hungarica sorozatban három zsoltár, a 33., a 124. és a 126. feldolgozása található. 1936-ban készült el a nőikari kompozíció, a 150. genfi zsoltár; a vegyeskari kompozíciók közül 1943-ban a 121. genfi zsoltár, és 1948-ban az 50. genfi zsoltár; végül 1951-ben, a pozsonyi úti orgona szentelésére készült a hangszerkíséretes 114. genfi zsoltár.

Az **50. genfi zsoltár** „a capella” kórusmű. Magát a zsoltárt régen adventi zsoltárként is emlegették. A dór hangnemű zsoltárdallam bemutatása, a gyülekezeti éneklés mintájára, unisonoban történik, a két magas fekvésű szólamban, a szopránban és tenorban, g-dórban. A második vers feldolgozása valójában kétszólamú. A cantus fir-

mus a mély szólamokban, unisonóban szólal meg (alt és basszus), a magas szólamok egyszerű ellenponttal követik, c-dórban. A polifonikus indítású harmadik strófa fokozatosan homofon feldolgozássá alakul és egy négy ütemes záró résszel g-dórban, de a záró akkordban nagy tercen áll meg. A második rész merész hangnemi váltással kezd: félhanggal lentebb indítva a zoltárdallamot h-dórba ugrik. Minden új zoltárvers feldolgozása egy-egy kvinttel mélyebb hangnembe visz. A záró rész visszavezet g-dórba. A mű a végén nyolc szólamra szélesedik ki.

A **114. zoltár** az Egyiptomból való kivonulás csodálatos eseményeiről szól. Isten népének test szerinti szabadulása a rabságból előre vetíti a hívőknek Krisztusban beteljesült valóságos és teljes megszabadulását. A zoltár költői képei Isten erejét, hatalmát sugározzák. Szavától megrettenve a tenger „hátra áll”, a Jordán vize visszafelé folyt, a hegyek szökdőstek mint a bárányok. Hatalmas ereje a kösziklából vizet, életet fakasztott.

Egyházi néphagyományok- népszokások ihlette kórusművek

Magyar népi imádságos ének	Jelenti magát Jézus
Adománygyűjtő népszokás	Pünkösödő
Újlesztendőt köszöntő népszokás	Újlesztendőt köszöntő
Betlehemezés (Volly István gyűjtése)	Angyalok és pásztorok
Betlehemezés (Volly István Gyűjtése)	Karácsonyi pászortánc
Népi szöveg	Örvendjen az egész világ.

Versek

Sík Sándor (Te Deum, Vízkereszt); Szedő Dénes (Jézus és a gyermekek, Miatyánk, Adventi ének, Első áldozás, Naphimnusz); Balassi Bálint istenes verse (Szép könyörgés); Batizi András: Jövel Szentlélek Úristen; Szkhárosi Horváth András: Sémmit né bánkódjál (férfi, női, vegyes- kar); vagy Szent Ambrus himnusza Sík S. fordításában: a Szent Ágnes ünnepére (1945, a zárdafőnöknő névnapjára). A népi kompozíciók is telve vannak egyházi vonatkozásokkal, illetve népszokásdallamok feldolgozásai. Pünkösödő (pünkösdi cantio); Jelenti magát Jézus; Esti dal; Angyalok és pásztorok; Karácsonyi pászortánc; Újlesztendőt köszöntő (női, illetve vegyes karra); vagy Lengyel László Boldogasszony-kórus.

Gregorián kapcsolatok

Első áldozás; de pl. a Sík Sándor Te Deuma alapkoncepciójában, szerkezetében és dal-
lamával is utal a gregorián Te Deumra. (A „Hála légyen” refrén az 1531-es Cantus
Catholici Feltámadási népénekére is utal).

Misekompozíciók

A Missa brevis orgonakíséretes változata 1942-ben, a zenekari változata pedig 1948-ban
készült el. A Magyar mise egyszólamú orgonakíséretes kórusmű, mely gyakran elhang-
zik katolikus misék alatt.

Kodály egyházi kórusműveinek összefoglaló táblázata,

melyet Sapszon Ferenc *Kodály Zoltán egyházi művei* összeállításából vettem.

Cím	Előadók	Év	Szövegforrás	Nyelv	Megjelenés	Egyéb
1. Ave Maria	nőikar, vonó- sok, orgona	1898	liturgia	latin	1997 ZMK Négy fiatal- kori kórusmű	Kézirata: Mátyás templom kottatár
2. Stabat Mater	Ffi; vegyes	1900 1962	liturgia	latin	1997 ZMK	Vegyeskari letét: Bárdos L. ill. Sulyok Imre
3. Assumpta est – offertórium	Bar. szóló, v.kar, zenekar	1901	liturgia	latin	1997 ZMK	Kézirata: Mátyás templom kottatár
4. Miserere	Kettős vegyeskar	1903	50. zsoltár 1–6. vers	latin	1997 ZMK	
5. Psalmus Hunga- ricus op. 13	T. szóló; v.kar; gy.kar, zkar, orgona	1923	55. zsoltár Kecskeméti Vég Mihály	magy.	UE; ZMK	Pest-Buda egyesítése 50. évf. 1923 Vigadó nov. 19 vezényel: Dohnányi
6. Jelenti magát Jézus	Gyermekkar Férfikar	1927 1929	népi	magy.	UE; OUP; MK 1944 MK	
7. Tantum ergo	gy.kar; orgona	1928	liturgia, Aq. szt. Tamás	latin	UE; MK; ZMK	Toldy Bélának ajánlva. (Elé org. preludium 1929-ben)
8. Pünkösddőlő	gyermekkar	1929	népi, + kanció	magy.	OUP; MK	
9. Újlesztendőt köszöntő	gyermekkar Vegyeskar	1929 1961	népi	magy.	1929 OUP; MK 1961 OUP	
10. Pange lingua	Gy.k.+org. v.kar, orgona	1929	liturgia, Aq. szt. Tamás	latin	UE	
11. Vízkereszt	gyermekkar	1933	népének, Sík Sándor	magy.	UE; OUP; MK	
12. Jézus és a kufárok	vegyeskar	1934	Biblia	magy.	UE; MK	

Cím	Előadók	Év	Szövegforrás	Nyelv	Megjelenés	Egyéb
13. Ave Maria	női kar	1935	liturgia	latin	UE; MK	
14. Harmatozzatok	gy. v nőikar	1935	népelek, Sík Sándor	magy.	MK	
15. Angyalok és pásztorok	kettős gy.kar	1935	népi	magy. latin	UE; MK	
16. Karácsonyi pászortánc	gy.kar + furulya	1935	népi	magy.	MK; 1936 UE	
17. Budavári Te Deum	4 szóló; v.kar; zenekar; org.	1936	liturgia	latin	UE	Bem: Mátyás tpl. 1936. szept. 2 vez: Sugár Viktor Buda visszavétel 250. évf.
18. A 150. genfi zsoltár	gy. ill. női kar	1936	zsoltár	magy, francia	MK	Theodor de Bèze –Szenci M. Albert
19- Ének Szent István királyhoz	a) I sz + org. b) Férfikar c) női kar d) nagy vegyes e) fiú-vegyes f) kisebb vegy.	1938	népelek Bozóky énekeskönyv	magy.	MK; ZMK; BH	Szt. I. halálának 900. évford.
19- (Esti dal)	Gy.kar; Ffi, vegyeskar	1938 1939	népdal	magy.	MK;	Eredeti címe: Esti ima Vegyeskari letét Bárdos L.
20. Sémmit né bánkódjál	ffi.kar, női kar, v.kar	1939	Szkhárosi Horváth Á. 16. sz.	magy.	MK; BH	Vegyeskari változat Arany S. kérésére 1952- ben készült
21. Boldogasszony köszöntője; Szent Mihály	2 sz. gyermekkar	1939	(Szedő D..)	magy.	A Naptest- vér éneke c. füzet MK	
22. Admonicionis Diacodi	ének – zg.	1941	/Később: Első áldozás/	Latin	MK	
23. Örvendjen az egész világ.	2 sz. gy.kar	1937 – 42	karácsonyi népi	magy.	Bicinia Hungarica I/1	
24. Miatyánk (Boldog Isten...)	2 sz. gy.kar	1937 – 42	Szedő D.	magy.	Bic. H. I/60 3 sz. Szent István Társ.	1961. változat 3 szólamra: Tóth J. Megjelent: Kórusok Könyve 1977
25. Krisztus feltámad	2 sz. gy.kar	1937 – 42	Cantus Cath. 1651	magy.	Bic H. III/114	
26. Az Izrael ezt nyilván mondhatja	2 sz. gy.kar	1937 – 42	124. genfi zsoltár 1551	magy.	Bic. H. III/115	
27. Bocásd meg Úristen	2 sz. gy.kar	1937 – 42	Balassi B. XVI. sz.-i dallam	magy.	Bic. H III/116	
28. Nosza, ti istenfélő hívek	2 sz. gy.kar	1937 – 42	33. genfi zsoltár	magy.	Bic. H. III/116	
29. Mikor a fogságból Isten	2 sz. gy.kar	1937 – 42	126. genfi zsoltár	magy.	Bic. H. III/118	
30. Ha megsokasodik a bűn	2 sz. gy.kar	1937 – 42	Misztótfalusi Kis Miklós	magy.	Bic. H. III/120	M. Tótfalusi Kis Miklós: Siralmas panasz 1697

Cím	Előadók	Év	Szövegforrás	Nyelv	Megjelenés	Egyéb
31. Néhány mű a Biciniából	2 sz. gy.kar		Szedő D. szövegével	magy.	A „Szép Jézus” ban MK.	Hol legeltetsz; Reszket a rózsafa; Rossz a Jézus kis csizmája; Tücsök szől; Búza, aranszemű búza
32. Első áldozás	Ének – orgona; vegyeskar	1942 1943	Szedő D. XII. sz.-i greg. dallam	magy.	MK; BH	
33. (Szép Könyörgés)	vegyeskar	1943	Balassi ist. verse	magy.	MK; BH	
34. Adventi ének	Ének – orgona; vegyeskar	1944 1943	XVIII. sz.-i francia misekönyv liturg., Szedő D. ford.	latin; magy.	MK; BH	
35. A 121. genfi zsoltár	vegyeskar	1943	zsoltár; Szenci Molnár Albert	magy.	MK; BH	
36. Missa brevis	Vegyeskar; org. v. zenekar	1944	liturgia	latin	BH; ZMK	Bem: (org) 1945. febr. 11.: Bem: 1948. szept. 9. Worcester Kat., vez: Kodály
37. Könyörgés	3 sz. egyenemű	1945	„Csodásérem” fohász	magy.		
38. Szent Ágnes ünnepére	3 sz. egyenemű	1945	Szt. Ambrus Sik Sándor	magy.	Kézirat; 1972 ZMK	
39. Jézus és a gyermekek	ének – org	1947	Biblia, Szedő D.	magy.	Kerényi-Szedő: Kirelejszom	
40. Adoration /később: Naphimnusz/	vegyes	1948	zsidó lit. dallam	héber, magy. (Szedő)	Cserépfalvi	
41. Az 50. genfi zsoltár	vegyeskar	1948	zsoltár	magy.	MK	
42. A 114. genfi zsoltár	vegyeskar + orgona	1951	zsoltár	magy.	ZMK 1958 BH	Clement Marot – Szenci M. Albert szöveg
43. Jövel Szentlélek Úristen	vegyeskar	1961	Batizi András	magy.	Kézirat; 1968 Bapt. Egyh. Evangéliumi Vegyeskarok	
44. Sík Sándor Te Deum	vegyeskar	1961	Sík Sándor verse	magy.	BH	Sík S. aranyim- séjére
45. Media vita	vegyeskar	1962	vers; a cím liturg. responzorium középkori könyörgés nyomán	latin; magy. (Lukin)	BH	Seiber Mátyás halálára
46. Magyar mise	ének – orgona	1966	liturgia	magy.	Szent István Társulat	Bem: Egyetemi tpl. 66. okt. 11 Kistétényi M; vez: Tóth J.
47. (Laudes organi)	Vegyeskar – orgona	1966	XII. sz.-i szekvencia	latin	BH. ZMK	Bem. 1966, Atlanta (1967 Pécs)